

תלמידים בבתי ספר: רבין היה בוגד ולכן הגיע לו למות | אור קשתי וירדן סקופ , 14.11.2014.

יפעת היא מורה בתיכון באחת הערים שבצפון הארץ. ביום רביעי שעבר היא דיברה בכמה כיתות על יצחק רבין. "רוב התלמידים אמרו שרבין עשה דברים נוראים - למשל שהתכוון לתת לערבים את כל המדינה, כולל ירושלים - אבל שלא הגיע לו למות. זה המיינסטרים. אבל בכל כיתה היו גם שלושה-ארבעה ילדים שאמרו שרבין היה בוגד ולכן הרצח מוצדק. כשסיפרתי להם שהנשיא ריבלין ביקר לא מזמן בכפר קאסם ומדבר על שוויון זכויות לערביי ישראל, היו כמה שאמרו שבמקרה כזה - כנראה שגם אותו צריך לרצוח". יפעת אומרת שהיא לא מוטרדת מתגובות כאלה, קיצוניות יותר או פחות, אלא בעיקר "מחוסר הרצון של מערכת החינוך להתמודד עם המציאות - מהפער שבין מערכי השיעור וההוראות שהפיץ משרד החינוך לבין השיעורים בפועל, מהפחד והאדישות של המורים, שלא קיבלו הכשרה מתאימה".

לא כל התלמידים גזענים ולא כל המורים מפחדים להיכנס לשדה המוקשים המרחף מעל כל דיון בכיתה בנושאים כמו דמוקרטיה, שוויון זכויות או הסתה. בתי הספר אינם אי בודד, וההקשר הרחב יותר - הפוליטי, החברתי או העדתי - תמיד יחלחל פנימה, אל תוך הכיתות. אין טעם להילחם בכך, ייתכן גם שלא צריך. משיחות עם מורים מרחבי הארץ על הפעילויות לזכר רבין בשבוע שעבר עולה תחושה קשה של חוסר אונים אל מול גלי השנאה, שרק התעצמו בעקבות המלחמה בקיץ האחרון. דברים שבעבר נלחשו, נאמרים כעת בקול גדול. "המלחמה נתנה לגיטימציה לשיח של 'בגידה'. לתלמידים אין בעיה להגיד בכיתה ששמאלנים הם בוגדים, כמו שרבין היה בוגד, ושהם צריכים לעוף מכאן. בשנים קודמות לא שמעתי אמירות כאלה, בטח לא בעוצמה כזאת", אומרת יפעת, המבקשת, כמו מורים אחרים שיוזכרו בכתבה, שלא לחשוף את זהותה. זה מסוכן מדי, מול התלמידים ומול בית הספר, שבוודאי לא מעוניין ברעש שעלול להיווצר.

אפשר לחשוב על הסברים מגוונים לדברי התלמידים: גזענות שקלטו בבית או בשכונה, התלהמות של רגע, קיצוניות של בני נוער שאולי תתמתן, וגם עמדה מתריסה אל מול המורים והמערכת הכללית שהם מייצגים. מקורות השנאה השונים נשפכים לים מזהם במיוחד. ספק אם למערכי השיעור שמפיץ משרד החינוך ולתוכניות קטנות ההיקף שמקבלות את תמיכתו יש עדיין השפעה כלשהי. לא במקרה מעדיף המשרד להתמקד בפעולות כאלה, המשדרות תחושה של "עשייה" - ולא בגיבוש תוכנית מערכתית למלחמה בגזענות ולביסוס הדמוקרטיה. כנראה שגם תוכנית כזאת נתפסת, כיום ובעבר, כמסוכנת מדי.

לדברי יפעת, "האמירות הרווחות היו ש'הערבים הם כלבים' וש'הערבים רוצים להרוג אותנו'. אלה סיסמאות מוכרות, אבל כשמתחיל הדיון בכיתה מגלים שלהרבה תלמידים אין רצון ללמוד".

רות עובדת בעיקר עם תלמידים חלשים בדרום הארץ. היא מספרת על בני נוער שהתפלאו על "צירוף המקרים שרבין נרצח דווקא בכיכר רבין", ואמרו כי הדבר הוא "הוכחה שזה היה הגורל שלו. הוא קיבל משמיים את העונש שלו". תגובות אחרות היו ש"מי שנותן זכויות לערבים מגיע לו למות", "רבין נרצח כי הוא היה שמאלני, וגם "במדינה צריכים יותר אנשים עם דעות כמו של יגאל עמיר. כאן לא יהיה שלום".

לקראת ציון יום הזיכרון לרצח רבין, הפיץ משרד החינוך מערכי שיעור שהכין. לדברי מורים, מידע על הרקע לרצח, על האירועים שקדמו לו כמו גם על יגאל עמיר, בולט בהיעדרו. מערכי השיעור "מזמינים את הילדים, שלא נולדו כאשר רבין נרצח, אל תוך זיכרון קולקטיבי מעומעם, שמכיל בעיקר רגשות ופחות דיון על משמעות הרצח", מספרת מורה להיסטוריה, המלמדת בחטיבת ביניים במרכז.

שי, מורה לאזרחות מיישוב מבוסס במרכז, חושב שהדגש על הרגש הוא רק דוגמה למסר הלא רשמי אך המורגש היטב של משרד החינוך, לפיו מוטב למורים "להתרחק מכל עיסוק בפוליטיקה. לא מפתיע לכן שיש הרבה מורים שמפחדים, במיוחד אם זוכרים מה קרה לאדם ורטה. במקום לתת למורה את הכלים ואת הגיבוי הנדרש, הוא חי תחת איום ש'השיעור יתפוצץ'. התוצאה היא שיח רדוד. כמעט אף אחד לא עושה את החיבור שבין הסתה לאלימות, לא לפני 19 שנים ולא כיום".

ניר מלמד היסטוריה בתיכון בגוש דן. את מערכי השיעור של משרד החינוך הוא חיזק באמצעות הצעות של ארגוני חינוך אחרים, כמו "המעורר", בניסיון "להכניס תוכן קצת יותר מאתגר", הוא אומר. "יש לתלמידים הנחה סמויה, לפיה שיעורים כאלה הם סוג של נזיפה", אומר ניר, "אני משתדל להיזהר מהמקום הזה. הדיאלוג צריך להיות פתוח, ואם התגובה הראשונה של התלמידים היא להיסגר, אז אולי אנחנו עושים משהו לא נכון. בשיעור דיברנו על גיל-עד שער, נפתלי פרנקל ואייל יפרח, על מוחמד אבו חדיר ועל ההסתה שהיתה בקיץ. השלב הבא היה לשאול את תלמידים אם הם נחשפו להסתה. רבין היה רק ברקע, אבל אני מקווה שהדברים התחברו".

רון, מורה מירושלים, מספר כי זיהה השנה התמתנות בעמדות התלמידים בכיתה ט', אותם הוא מלווה כבר שלוש שנים. השינוי קשור כנראה לא לא רק לתהליך ההתבגרות העובר עליהם, אלא גם ל"עבודה בבית הספר על שנאת האחר. הדבר הכי חשוב היה לתת להם להשמיע אמירות קשות, כדי שנוכל לקיים דיונים עליהם. אחרי הרבה פעילות ולימוד של עובדות, כולל בחינה מיוחדת על האירועים שהובילו לרצח, נראה לי שהעמדות שלהם פחות קיצוניות: אם בעבר חצי כיתה האמינה שיגאל עמיר צדק, עכשיו חושבים כך פחות משליש".

נדמה כי המשותף ליפעת, ניר, רון ומורים אחרים הוא הניסיון להתמודד, בדרכים שונות ובמידת גיבוי משתנה, עם ביטויי השנאה לאחר והבוז לדמוקרטיה. לא כל בתי הספר מתמודדים או אפילו מציינים את הרצח. "יום הזיכרון לרבין שייך לחילונים. אנחנו מציינים את יום פטירת רחל אמנו", הסבירו תלמידים מכמה בתי ספר יסודיים דתיים לנעמה, מורה חילונית אשר פגשה אותם ביום רביעי שעבר. לדבריה, "כמה תלמידים היו מודעים לכך שזהו יום הזיכרון שלו, אבל היו גם כאלה שלא ידעו שום דבר עליו".

חוק יום הזיכרון ליצחק רבין קובע כי הדגלים במוסדות המדינה, ובכללם בתי הספר, יורדו לחצי התורן. לפי סעיף אחר, בתי הספר "בכל הזרמים והמגזרים" צריכים לציין את יום הזיכרון, בדרכים שונות. מנהגם של חלק ממוסדות החינוך הדתיים לדלג על יום הזיכרון לרבין ידוע היטב במשרד החינוך. כמו במקרים אחרים, הידיעה לא בהכרח מתורגמת לעשייה. "אם למישהו במשרד היה אכפת, מפקחים היו נשלחים לבתי הספר כדי לגלות אם הטקס הוא של רבין או של רחל אמנו", אומרת נעמה.

ממשרד החינוך נמסר כי הוא "מעודד את בתי הספר לנהל שיח פתוח ומכובד בכל נושא, לרבות רצח רבין". עוד אומרים במשרד כי מערכי השיעור שנשלחו לבתי הספר "נכתבו בשיתוף מרכז רבין. עם זאת, בתי הספר סוברנים לגבש פעילות המתאימה לתלמידים שלהם, ובתנאי שיעסקו בתכנים המופיעים בחוזר המנכ"ל". באשר לבתי הספר הדתיים נמסר כי "ראש מינהל החינוך הדתי הפיץ חוזר מיוחד לקראת יום הזיכרון לרבין, שעניינו הכנה לכלל בתי הספר".